

ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

11—

XXXIII

“Ανθρώποι πού περπατάτε καμπουριασμένοι είτε όλόρθοι, ρόδες σκληρές κι’ άλογα καλπαστά, φεγγο-
δάλα παιδάκια, ψυχές της λάσπης είτε του αϊθέρα,
και στοιχειά, και σās άκόμα στοιχειά, σās βλέπω σάν
κολώνες άνίκανες νά στηρίξετε τη μιὰ και μοναχή
ζωή. “Όλοι μαζί, μὰ κανένas χωριστά δέ μπορεί νά
ζήσει. Τò κοτσάνι λιγνò και τò λουλουδι βαρύ. “Ω, τί
βάρος. “Όλος é κόσμος μέσα στο κεφάλι και ζητάει νά
τιναχτεί, νά πάρει τη θέση του, νά ταιριαστεί με τὰ
τριγύρω, ν’ αστράψει και νά βροντήσει από ψηλά. Τί
γυρεύει é κόσμος μέσα σ’ ένα ανθρώπινο κεφάλι; “Όλοι
μαζί, κοντά όσο γιὰ νά περνάει ανάμεσά μας τò κύμα
των άρνήσεων—και τὰ στοιχειά όπου τ’ άταλε é θεός.
Μυστικοπάθα βράδυα, πού στὰ κλαδιά σας κελαϊδάει
é έρωτας, μακριά σταθείτε. “Όποιος μπορεί, αυτός άς
έρθει σέ σās. “Η δημιουργία, διπλωμένη στην έκστασή
της, άς με ξεχάσει. Στο πνεύμα άς άπλωθεί γλήνη,
τὰ φώτα άς χαμηλώσουν και μιὰ φωνή μελιγρή άς με
έδηγήσει πρòς τὰ αλώνιά μου.

XXXIV

Κάποιες ένθύμιες περνώντας τη ράντισαν με τρι-
αντάφυλλα. “Ετσι δέχτηκε τò δειλί, πού ήρθε νά τη
χαιρετίσει στον πύργο της. “Ετσι δέχτηκε και τη νύ-
χτα πού ήρθε νά της πει πώς σώθηκε é λύχνος της
ζωής. Και πήγε με τὰ τριαντάφυλλα, από κάποιες
ένθύμιες περνώντας.....

XXXV

Γνώρισα τη γυναίκα. “Εσκυφα στη λάμψη των
κατασταλαγμένων της διαμαντιών. Στάθηκα στο πά-
θος της κοντά και τόνωισα νά με λυώνει. Την πήρα
από τη μέση και κάναμε τò γύρο στὰ περιδόλια της
ρέμδας. Την άκουσα νά μου λέει με χαμηλή φωνή τὰ
λόγια του άμέτρητου θψους. Την είδα νά χαράζει με
τò χέρι της την καμπύλη μιās ζωής, πού άρχή μόνο
έχει έδώ. Και ήταν ωραία, ή γυναίκα, ωραία. Φορούσε
γιὰ μάτια δυò μεγάλες λυπημένες πέτρες και γιὰ
χείλια δυò χλωμιασμένα, γυρτά ροδοπέταλα. “Όταν
καθίσαμε αποσταμένες, μου είπε: —Θά πεθάνω στὰ
σκοτεινά έπω; γεννήθηκα. Και μου φάνηκε πώς με
τη φωνή της μίλησαν τρεμουλιαστά όλες μαζί οι
ψυχούλες. “Ηταν βράδυ βαρύ. Οι τόποι φέγγανε άλ-
λόκοτα. Από την τεντωμένη χορδή της φύσης περ-
νούσαν άρμονίες μακρόσυρτες, σάν ψιχάλισμα. —“Θά
πεθάνω στὰ σκοτεινά έπω; γεννήθηκα» είπα μαζί της
και μιὰ άκούστηκε ή φωνή. “Εβδουε και τò τελευ-
ταίο άπτο. “Αρχισε νά τραδιέται ή γή, δίνοντας
τόπο στὰ κινούργια πλάσματα. “Αγκαλιστήκαμε
και φιληθήκαμε στόμα με στόμα, πνιγμένες στὰ δά-
κρυα. Και ήταν ωραία, ή γυναίκα πού γνώρισα, ωραία,
και τίποτε δέν έμοιαζε μ’ αυτήν στη γή.

XXXVI

—“Αχ! πάψτε πιά! είπε στὰ πουλιά πού κελαί-
δοσαν. Σηκώθηκε και πήγε σέ μιὰ κάμαρα πού δέν
έφτανε κανένas ήχος. “Ερριξε μπροστά τις πλεξίδες
της, άκούμπησε τò κεφάλι στὰ σφυγμένα χέρια,
έκλεισε τὰ μάτια. Είχε κοπεί τò ρεύμα του κόσμου
με κάθε της αίστηση. “Ετσι, έμοιαζε μπρούτζινη, σι-
δερόχυτη, πλήθινη, γρανιτένια, μόνο ανθρώπινη δέν
έμοιαζε. Πήγε στη βιβλιοθήκη κάτι νά πάρει, μὰ τὰ-
ξερε όλα. Οι φιλόσοφοι κι οι θεωρίες τους είχαν μεί-
νει πίσω της, καρδιάνι κουρασμένων κι άνήμπορων.
—“Ετσι λοιπόν;... Στύλωσε τὰ μάτια στη φλόγα
του λύχνου, πού χαμήλωνε λίγο-λίγο ψύχραιμα και
ήρωικά.

ΕΙΡΗΝΗ Α ΑΘΗΝΑΙΑ

ΤΟ ΔΗΓΗΜΑ ΤΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

Μαζεμένα σέ βιβλίο καλοτυπωμένο, από 174 σελί-
δες, βγήκανε τις μέρες αυτές, όχτώ δηγήματα του κ.
Κωσταντίνου Χατζόπουλου: «Τάσω», «Στò σκο-
τάδι», «Ζωή», «‘Ο πύργος του ‘Αλιέβρη», «Τò σπίτι
του δασκάλου», «‘Η άδερφή», «‘Ο Μπαρμπαντώνης»,
και «Τò όνειρο της Κλάρας».

Τò δηγήμα στη νεοελληνική λογοτεχνία κρατιέται
από Ιστορία κ’ είναι δεμένο με κάποια παράδοση.
Σ’ αυτό μέσα φανερώθηκε πλατιά ή έρεξη κ’ ή όρμη
της νέας μας ζωής. Μ’ αυτό πασίσαμε νά γνωρίσουμε
την ψυχή του τόπου και των ανθρώπων του. “Απάνου
στη ζωγραφιά, την αληθινά δομένη, με τὰ πλούσια
χρώματά της τὰ ήθογραφικά, γυμνάστηκε ή νέα γε-
νιά νά καλλιεργήση τέχνη και νά μορφώση γλώσσα.
Μὰ και δώ, καθώς και σέ κάθε άλλο είδος καλλιτε-
χνικής εκδήλωσης, μās αντίσκοφε πάντα και πάντα
κάτι τò άπλαστο και τò άμορφο, κάτι τò άλύγιστο,
τò άερύ και τάνήμερο, κάτι πού δέν είχε τη χάρη
και τη θεία εύλογία της απλότητας και της φυσικό-
τητας, μ’ όσο κι α δέν έλειπε πολλές φορές ή δύναμη
κ’ ή αίσταντικότητα, ή ψυχή και ή ειλκρίνεια του
τεχνίτη.

Φαίνεται πώς τò ύστέρημα τούτο, γνώρισμα, μπορεί
νά πη κανείς, μιās πρωτόγονης καλλιτεχνικής προσ-
πάθειας, άρχίζει τελευταία σιγά κι άγάλια νά σβύνη
και νά χάνεται από τὰ έργα κάποιων δημιουργών πού
λαμπρύνουν με την άφροσύνη τους τὰ νέα μας γράμ-
ματα. ‘Ο ίδιος é Κ. Χατζόπουλος στον «Πύργο του
άκροπίταμου», μ’ όλο τò βάθος και τò πλάτος της
τεχνικής του δεξιούνης, δέν μπόρεσε νά ξεφύγει όλό-
τετα από την κάποια άλυγισιά κι όμότητα στην
ουσία και στην αφήγησή. “Όμως στὰ έργα του τὰ
νέωτερα, στὰ κατοπινά του δηγήματα πού αποτελούν
τον καινούριο του τόμο, ένας άέρας λιτότητας πνέει,
ένα βαθιόμυριο άρωμα μαγιάτικου δειλινού τὰ τρι-
γυρίζει, μιὰ ζέστα καλόδολου ρεαλισμού τὰ πλημ-
μυρά, κ’ ή ζωή μέσα τους τρέμει με πόνο και με λα-
χτάρα ενός ανθρώπου πού βλέπει τò γύρο του κόσμο
με μάτια πολιτισμένα, καλλιεργημένα, ικανά νά μα-

ζεύουνε τὴν ἐντόπωση χτυπητὴ μὰ καὶ φυσική, ἀπ' ἑποῦ αὐτὴ στέκεται κρυμμένη κάτω ἀπὸ τὰ πράματα. Ὁ καλλιτέχνης ὁ ἀξίος δὲν εἶναι μονάχα ὁ ἀκούρατος κυνηγὸς μέσα στὸν κάμπο τοῦ ἰδεατοῦ, εἶναι μαζὶ καὶ ὁ σκύλος ὁ ἀστρομάτης ποὺ γιὰ νὰ ξεδγάλη τὸ κυνήγι, πηγαίνει δῶ καὶ κεῖ μυρίζοντας καὶ ἀνεβαίνει ἴσια μὲ τὸ βουνό.

Κι ἄλλοτε σημειώσαμε πῶς ὁ Χατζόπουλος μᾶς παίρνει μὲ τὴν ἡθόγραφία γιὰ νὰ μᾶς πᾶν πέρ' ἀπὸ δαύτη, στὴν ψυχογραφία, νὰ ποῦμε. Στέκεται κεῖ καὶ ψυχολογεῖ μὲ μιὰ δεινότητα καὶ παρατήρηση πλούσια καὶ γιομάτη ἀπὸ πραγματικότητα, μὰ καὶ σαρκασμὸ μαζὶ, γιὰ τὶς λογικὲς φαντασίες καὶ ἀδυναμίες ποὺ μᾶς λυγίζουν τὶς μέρες καὶ τὶς στιγμές. Ὅμως ἡ ἀνάλυσή του δὲν εἶναι βαρετὴ σὰν ἀνούσια λεπτομέρεια καὶ διδασκαλία. Κάθε ἄλλο. Δεμένη σφιχτὰ μὲ τὸ θέμα ποὺ ξετυλίγει, μὲ τὰ γεγονότα ποὺ μᾶς ἱστορεῖ, ἀναδύει μὲς ἀπ' αὐτὰ ἀδίστα καὶ ἀθέλητα μὲ μιὰ χάρη ποὺ μᾶς κρατᾷ πάντα ὑποταχτικούς της.

Τὴ χάρη αὐτὴ ξαναβρίσκουμε στὶς εἰκόνες του, τὶς λιγόλογα ἐπιγραμματικές, μὲ μιὰ περιγραφικότητα χαρραγμένη μὲ κοντὶ ζωγραφικὸ, βουτηγμένο σὲ χρώματα ὅσο δυνατὰ τόσο καὶ ἐνδεδειγμένα. Ἡ δημοτικὴ γλώσσα ποὺ πασχίζει νὰ τὴν κανονίσῃ καὶ νὰ τὴν ὑποτάξῃ—γνώρισμα πρῶτο τοῦ βαθυστόχαστου καὶ ἀξίου τεχνίτη, ποὺ καταλαβαίνει τὴ μεγάλη σημασία τῆς μορφῆς, — τὸν βοήθει σημαντικὰ σ' αὐτό. Γιατὶ θέλησε τὴ γλώσσα νὰ τὴ σπουδάσῃ καὶ τὴ μελετήσῃ μὲ ἀγάπη, μὲ εὐκρίνεια, μὲ διαφέρο καὶ σύστημα. Δὲν ἀφέθηκε, σὰν τόσοι ἄλλοι, στὴν ἀφέλεια τῆς «παντοσιωσίας» καὶ τοῦ μισόγλωσσου «αἰσθητικοῦ» γούστου. Κοίταξε νὰ βουτηχτῇ στὶς πηγές καὶ νὰ κάμῃ τὸ διάλεγμα τοῦ ὕστερ' ἀπὸ γνώση γι' αὐτό. Ἔτσι ὅλη του ἡ προσοχὴ τοῦ θέρμανε τὴν μπόρεση γιὰ νὰ μορφώσῃ τελευταία ἓνα ὕψος ἀπλό, μὲ τὴ φράση τὴ στρωμένη καὶ σύντομη, μὲ τὴ σύνταξη τὴν ὁμαλὴ τοῦ μιλημένου μᾶς λόγου, ὕψος σὲ πολλὲς μεριές τόσο ξάστερο καὶ πλαστικὸ, σὰν ἓνα γαλάζιο ἄπλωμα οὐρανοῦ λαμπρῆς μέρας.

Μέσα στὸ δῆγμα τοῦ Χατζόπουλου ἴσως λείπει τὶς περισσότερες φορές τὸ κοινό, τὸ κανονικὸ δραματικὸ στοιχείο, ἡ πάλῃ καὶ ἡ σύγκρουση τῶν παθῶν. Ἔτσι μένουν οἱ ἱστορίες του καθρὰ δηγήματα, ποὺ ὅμως κάτω ἀπὸ τὸ γαληνὸ μάτι τοῦ συγγραφέα, πιάνουμε τὴν ἐπαναστατημένη ψυχὴ τοῦ κοινωνιστῆ, ποὺ σταλάζει μέσα στὶς γραμμὲς του, ὅλο τὸ παράπονο καὶ ὅλη τὴν πίκρα γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀπάτη καὶ τὴν ἀνήλεη δυστυχία ποὺ ζυμῶνουν ἐλοένα τὴν τραγικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, σκλάβου τῆς ἰδίας του ἀνιμωρίας καὶ ἀνελευτερίας. Ἀκόμα καὶ κεῖ ποὺ ἡ διάθεσή του τραβᾷ τὸν εὐθυμο καὶ ἀνάλαφρο τόνο, μιᾶς μελαγχολίας τὰ χλωμὰ λουλούδια ξεφυτρώνουνε στὰ πλάγια τοῦ ἀφηγηματικοῦ του δρόμου.

Μὰ ὅταν γύρο στὸ θέμα τοῦ ἡ δυστυχία σπαράζει, γλήγορα βρίσκει ὁ συγγραφέας, σὰν ἀντίθεση, τὴν καταφυγὴ. Εἶναι ἡ φύση, ἡ δημιουργία. Μὲ μιὰ περιγραφή μιᾶς εὐτυχισμένης στιγμῆς τῆς πλάσης, μ' ἓνα δέντρο ποὺ ὑψώνεται, μ' ἓνα πουλὶ ποὺ κελαδεῖ, μ' ἓνα νερὸ ποὺ τρέχει, μ' ἓνα βούισμα μακρινὸ καὶ μ' ἓνα φῶς μὲς στὸ σκοτάδι, μᾶς δίνει τὴν ἀίσθηση τῆς χαρᾶς, τῆς γλύκας, τῆς ἐλπίδας ποὺ ὑπάρχει στὴ ζωὴ, στὴ θέλησή μας, στὸ μέσα μας κόσμον, καὶ ποὺ εἶναι τὸ στήριγμα ποὺ θὰ θεμελιώσῃ τὴ λευτεριά τῆς ζωῆς αὐτῆς μ' ἓνα γλυκοχάραγμα λυτρωμοῦ τοῦ μαύρου ἀνθρώπου ποὺ δουλεύει ἀκόμα σὲ δαιμονικά καὶ εἰδωλά πλοσμένα καὶ συνθεμένα ἀπὸ

τὴν ἰδία του τὴ φαντασία. Τὸ βαθύ, τὸ εὐκρινὸ κοίταγμα τῆς δημιουργίας πάντα στάθηκε σὰν κολυμπήθρα ξαναγεννημοῦ, σὰν τίναγμα ξύπνου σ' ἀφιονομένη μάτι τῆς ψυχῆς. «Εἶναι θεοὶ πρῶτα, παιδιὰ, νὰ θωρῶ κανεὶς τὴ δημιουργία» μᾶς ἔκραξε ὁ Ψυχάρης μέσα «Στὸν ἴσκιον τοῦ πλατάνου».

Σίγουρο πῶς τὸ δῆγμα τοῦ Χατζόπουλου, ἀρματωμένο καθὼς κατεβαίνει μὲ τόσα ἀξιοπαρατήρητα στοιχεία, φέρνει τὰ σημάδια μιᾶς τέχνης συγκρατημένης στὰ φυσικὰ σύνορά της, τέχνης τοῦ ἑλληνικοῦ δικοῦ μας κόσμου, ἔχει μόνο στὸ ἐξωτερικὸ γνῶρισμά της τὸ ἡθρογραφικὸ, μὰ πῶς πολὺ στὸ βαθιὰ τῆς φαντασίας, στὸ κοίταγμα καὶ τὸ ἔρπαγμα τοῦ μυστικοῦ τῆς ψυχῆς.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΔΑ

Ἐκεῖνος ποὺ βίφτισε τὴν κόρη τοῦ μακαρίτη Σπύρου Εὐλάμπιου (ἐνὸς ἐνεργητικοῦ καὶ παραδέξου νοῦ, ποὺ ἀπὸ δικαστῆς εἶχε γίνει χιτηματίας στὴ Βιέννα καὶ ἔπειτα συγγραφέας τοῦ πεῖδ σημαντικοῦ βιβλίου γιὰ τὴ Διοίκησιν τῆς Ἑλλάδας, καὶ στὸ τέλος νομικὸς σύμβουλος στὴν Ἑθνικὴ Τράπεζα) ἐκεῖνος ποὺ βίφτισε αὐτὸ τὸ κορίτσι, σὰν νὰ εἶχε μέσα του κάποιαν προφητικὴ δύναμη, τοῦδωσε τὸν ὄνομα τὸ συγγενικὸ πρὸς τὴν ἀπολλώνια παράδοση, τὸν ὄνομα τῆς Ἀλφειας, καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτὴ συγγένεια τῆς λύρας, σὰν ἀπὸ ἓνα μακρινὸ ἀντίφεργο τοῦ αὐγεριοῦ ἐπρόδαλε στὸν ὀρίζοντα τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης ἓνα γλυκοχάραγμα γεμάτο φῶς καὶ χάρη—αὐγὴ ροδοδάχτυλη γιὰ τὶς Μοῦσες ποὺ ξανάρχονται στὸν Ἑλικῶνα—αὐγὴ χαρούμενη γιὰ τὴ μουσικὴ, τὴ θεῖα τέχνη τοῦ Ἀπόλλωνα.

Ἡ Ἀλφειὰ μὲ τὸ κονσέρτο της ποὺ ἔδωκε τὸ προπερισμένο Σάββατο στὸ Δημοτικὸ Θέατρο μᾶς ἔδειξεν ἓνα μεγάλο θαῦμα τῆς τέχνης, καὶ μᾶς χάρισε μιὰ βραδεὶά σὰν ἐκεῖνη ποὺ ὁ Σολωμὸς τὴν εἶδε «γεμάτην μάγικα». Κι' ἐρωτήσαμε νὰ μάθουμε πῶς ἐδημιουργήθηκε μέσα στὸ ρωμαῖον «περιβάλλον» αὐτὴ ἡ πιανίστρα, καὶ ἓνας φίλος μᾶς διηγήθηκε τὴν ἱστορίαν της—ἱστορίαν ἀπλὴ καὶ μικρὴ, ὅπως κάθε κόρης, μὰ σημαντικὴ καὶ χαραχτηριστικὴ γιὰ τὸ ἐμφυτο χάρισμα τῆς ἀληθινῆς τεχνίτρας τοῦ πιάνου.

Ἐπαιξε πιάνο ἀπὸ μικρὸ κοριτσάκι μὲ μιὰ τῆς φιλενάδα, θυγατέρα τοῦ κ. Ἐσλιν, καὶ μάλιστα χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ πατέρα της. Κάποια ἀπὸ τὶς ἀδερφάδες της παραφύλαγε πάντα στὸ παράθαρο, ὅταν τὸ Ἀηδάκι ἔπαιξε (σὰν νᾶκαμε κανένα κακὸ) γιὰ νὰ τὸ εἰδοποιήσῃ νὰ πάσῃ μὲς ὅλῃς θάψανε ὁ πατέρας τους, ποὺ δὲν ἤθελε νὰ χάνῃ ὅλη τὴν ὥρα της στὸ πιάνο. Μὰ ὅταν πλέον τὸ παίξιμό της μὲ τὸν καιρὸν ἐδυνάμωσε καὶ δὲν ἤμπορουσαν νὰ τὸ κρύψουν ἀπὸ τὸν πατέρα, τὸν παρακάλεσαν νὰ τῆς πᾶρῃ δασκάλα γιὰ τὸ πιάνο. — «Καὶ τί νὰ τὴν κάμῃ τὴ δασκάλα; Αὐτὴ παίζει τώρα καλλίτερα ἀπὸ τὶς ξένες δασκάλες ποὺ χῶμε δῶ» — ἔλεγεν ὁ κύριος Σπύρος, καὶ ἡ Ἀλφειὰ ἐμεινεν ὡς τὴν ἡμέραν ποὺ πέθανεν ὁ πατέρας της χωρὶς μαθήματα τοῦ πιάνου. Μετὰ τὸ θάνατό του ὅμως τὴν παρέλαβεν ὁ κ. Νάζος καὶ ἔτσι αὐτοδίδακτῃ τὴν ἔβαλε στὴν ἀνώτερη Σχολὴ τοῦ Ὁδείου. Ὑστερ' ἀπὸ λίγους μῆνες τὴν ἔβγαλε σὲ κοντσέρτο, καὶ ὕστερ' ἀπὸ δύο μισὺ χρόνια ἐπῆρε τὸ δίπλωμα μὲ ἀρίστα καὶ τὸ χρυσὸ μετάλλιο τοῦ Ὁδείου. Τότε ἔδωκε τὸ πρῶτο κοντσέρτο